

Г. С. Ліхосова

*Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Україна***ІДЕОЛОГІЯ СТАЛОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НА ЗАСАДАХ САМООРГАНІЗАЦІЇ**

У статті наведена характеристика формування ідеології сталого соціально-економічного розвитку на різних рівнях його прояву на засадах самоорганізації та самодостатності. Обґрунтовано припущення, що формування самодостатності та самоорганізації регіону сприятиме забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку суспільства, досягненню рівня самостійності місцевих бюджетів та забезпеченню достатніх умов життя населення регіону й умов ведення господарської діяльності на даній території. Заявлена проблематика дослідження є багаторівневим комплексом соціально-економічних вад сучасної економічної дійсності, не обмежена рамками одного регіону.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, регіон, самоорганізація, ідеологія, активне існування, інноваційний розвиток, національна стратегія.

В статтю приведена характеристика формування ідеології сталого соціально-економічного розвитку на різних рівнях його проявлення на основі самоорганізації та самодостатності. Обґрунтовано припущення, що формування самодостатності та самоорганізації регіону буде сприяти забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку суспільства, досягненню рівня самостійності місцевих бюджетів та забезпеченню достатніх умов життя населення регіону й умов ведення господарської діяльності на даній території. Заявлена проблематика дослідження є багаторівневим комплексом соціально-економічних вад сучасної економічної дійсності, не обмежена рамками одного регіону.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, регион, самоорганизация, идеология, активное существование, инновационное развитие, национальная стратегия.

The paper provides the characteristics of the formation of the ideology of sustainable socio-economic development at different levels of its manifestation based on the principles of self-organization and self-sufficiency. An assumption is substantiated that the formation of self-sufficiency and self-organization of the region would promote sustainable socio-economic development of the society, achievement of the autonomy level for local budgets and provision of adequate living conditions for the residents of the region and corresponding conditions of business operation in the given area. The stated research problems are a multi-level complex of social and economic shortcomings of the current economic reality and are not restricted to a single region.

Keywords: socio-economic development, region, self-organization, ideology, active state, innovative development, the national strategy.

Незважаючи на сьогоднішню строкатість ціннісних, політичних та інших орієнтирів, неважко помітити: суспільна свідомість українців пронизана тим, що можна назвати ностальгією за ідеєю. Можна сперечатися про зміст ідей, які надають суб'єктивний сенс існуванню, але беззаперечно одне: сьогоднішня ідеологізація є прикладом сучасної міфічної демократії українського суспільства. Якщо активне існування ідеології несе з собою небезпеку маніпуляції масовою свідомістю (а ідеології, що претендує на винятковість, – загрозу тоталітаризму), то ідеологічний вакуум обертається не менш сумними наслідками. Ідеологія – це більш зрілий рівень осмислення реальності порівняно з повсякденною свідомістю [1, с. 488]. Слід звернути увагу на важливу соціально-психологічну функцію ідеології – згуртування та самоорганізація людей, посилення солідарності, готовності до узгоджених дій. Це відповідь на запитання, чому люди її постійно прагнуть мати (хоч і несвідомо), і чому вона діє.

Розвиток світової та національних економік на межі тисячоліть відбувається під впливом науково-технічного і технологічного прогресу, що характеризується посиленням інноваційної активності й новим підходом до визначення інновацій, який поєднує знання, техніку і технології з ринком. Водночас у кожній країні механізми зародження та реалізації інновацій, методи управління ними на рівні держави й окремих компаній мають свої особливості.

Досить корисним і цінним видається поглиблене вивчення, а головне – практичне застосування досвіду країн, що найбільше просунулися на шляху використання інноваційної активності як головного чинника економічного зростання. Слід особливо підкреслити значущість для України вивчення досвіду країн Європейського Союзу у створенні ефективно функціонуючої національної інноваційної системи. Це зумовлено спільністю чинників, що перешкоджають інноваціям, і змінами характеру інноваційного процесу; необхідністю формування механізмів наднаціонального регулювання інноваційного розвитку в рамках Євросоюзу; спільністю територіальних меж, зовнішньоторговельною діяльністю, наявністю спільних проектів і міждержавних угод із європейськими країнами; можливістю запозичення європейського досвіду функціонування багаторівневої інноваційної системи.

Отже, наразі назріла необхідність сформувати таку інноваційну ідеологію сталого розвитку регіону, яка б відповідала вимогам формування самодостатності та самоорганізації територій, забезпечувала достатність фінансових ресурсів та розвиток як підприємств регіону, так і суспільства регіональної громади загалом.

Дослідженням проблем інноваційного розвитку займаються чимало закордонних та вітчизняних авторів [2, с. 38; 3, с. 4], однак питання розвитку інновацій на регіональному рівні на засадах самоорганізації до цього часу майже не розглядалося на рівні окремих досліджень, тому потребує детального аналізу.

Заявлена проблематика дослідження є багаторівневим комплексом соціально-економічних вад сучасної економічної дійсності, не обмежена рамками одного регіону. Саме тому потребує подальшої деталізації, принаймні на статистичне дослідження умов сталого регіонального розвитку: методологія, форми, механізми, людський розвиток як основа формування гідної праці та соціально-економічного прогресу регіону, адміністрування процесу формування сталого соціально-економічного розвитку регіону на засадах самоорганізації та самодостатності, формування системи аудиту, діагностики і моніторингу сталого соціально-економічного розвитку регіональних систем, формування механізмів впливу соціального капіталу на економічний розвиток територій, відтворення соціально-економічного потенціалу регіону в умовах сталого розвитку суспільства.

Об'єктом дослідження виступають процеси соціально-економічного розвитку в контексті забезпечення самоорганізації та самодостатності регіону.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних, прикладних аспектів щодо формування інноваційної ідеології сталого соціально-економічного розвитку регіону на засадах самоорганізації та самодостатності.

Загальна фундаментальна проблема, на вирішення якої спрямовано дослідження – відсутність у сучасних наукових дослідженнях та методології регіонального управління чіткої позиції щодо способів забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону та відповіді на запитання відносно доцільності господарювання мезорівня економічної системи за принципами самостійності та самодостатності, що обумовлює необхідність упровадження новітніх теоретико-

прикладних розробок та методологічних засад формування й реалізації інноваційної ідеології сталого соціально-економічного розвитку регіону на засадах його самоорганізації та самодостатності.

Конкретні фундаментальні завдання в рамках загальної проблеми, вирішення яких передбачається в дослідженні: розробка концепції самоорганізації та самодостатності регіону, побудова оптимальної моделі функціонального адміністрування виробничих систем регіону з урахуванням різних аспектів мобілізації ресурсів для розв'язання соціально-економічних проблем регіону, створення на засадах самоорганізації організаційно-економічних можливостей сталого функціонування виробничих систем регіону, впровадження й адаптація розроблених механізмів та інструментів забезпечення рівня самодостатності регіону до нестійких умов ведення господарської діяльності, формування методології оцінки основних напрямів впливу соціального капіталу на економічне зростання регіону, розробка сценаріїв сталого соціально-економічного розвитку суспільства та підвищення ефективності управління персоналом соціального закладу регіону, поглиблення знань із статистичного дослідження структури регіональної економіки відносно умов її врівноваженості як форми економічної пропорційності, структуризація процесу трансформації розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств до соціально-орієнтованих умов і процесів адаптації інновацій на регіональному рівні формування активної громадянської позиції суспільства, формування та розвитку інституту гідної праці та мобілізація всіх самоорганізуючих механізмів населення регіону.

Основною метою дослідження є формування інноваційної ідеології сталого соціально-економічного розвитку регіону на основі ефективного використання наявних ресурсів забезпечення самодостатності та самоорганізації регіону та враховуючи аспекти реалізації регіональної соціально-економічної політики підтримки гідного рівня життя населення.

Виходячи з цього, для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: визначити пріоритети сталого соціально-економічного розвитку суспільства та можливості сприяння ним через наявні податкові механізми; визначити податкові важелі впливу на досягнення регіоном стану самодостатності та самоорганізації; оцінити можливості регіону щодо досягнення самодостатності шляхом узгодження інтересів платників податків з потребами місцевих бюджетів та підвищенням податкової культури і моральності населення; розробити концептуальні засади формування податкових механізмів самоорганізації регіональної економіки; описати механізм реалізації регіональної податкової політики в умовах мінливості економіки регіону та невизначеності громадянського суспільства; створити систему зацікавленості територій у нарощуванні та мобілізації власних ресурсів.

Регіональна політика сьогодні привертає значну увагу у всьому світі як з позицій збільшення потенціалу регіонів, так і усвідомлення того, що добробут суспільства можливий тільки за рахунок ефективного використання наявних регіональних ресурсів, створення сприятливих умов для населення, активізації підприємницької діяльності, з яких складається економічна, бюджетна, податкова система регіону і країни загалом. Майже кожне підприємство регіону, за відсутності наукових розробок, намагається віднайти власні шляхи забезпечення самодостатності та поживлення власного соціально-економічного стану шляхом не завжди легальної оптимізації джерел фінансування.

Основною робочою гіпотезою дослідження є припущення, що формування самодостатності та самоорганізації регіону сприятиме забезпеченню сталого

соціально-економічного розвитку суспільства, досягненню рівня самостійності місцевих бюджетів та забезпеченню достатніх умов життя населення регіону й умов ведення господарської діяльності на даній території.

Загальним підґрунтям забезпечення самодостатності та самоорганізації регіону є розгляд сучасних процесів, що відбуваються в українському суспільстві, з точки зору необхідності модернізації їхніх морально-культурних аспектів з урахуванням існуючих проблем розбалансування бюджетно-податкових відносин.

Принципово важливим є те, що Україна донині знаходиться в стані дискусії з приводу своєї національної ідентичності, вона ще не визначилася з політикою і стратегією власного розвитку. За таких умов найкращі реформи економіки, науки, освіти, інноваційної сфери не дадуть бажаних результатів, оскільки ці реформи є похідними від головного політичного визначення шляхів розвитку держави. При цьому, для України, яка знаходиться в пошуку свого шляху, дуже важливо не допустити принципових помилок. Ризик полягає в тому, що значно легше віддати перевагу успішному «шаблону», зокрема, ззовні привабливому економічному розвитку, без врахування в єдиній, цілісній моделі екологічної і соціальної сфер. Тим більше, що втілення концепції стійкого розвитку не гарантуватиме швидкого зростання добробуту людей, проте вимагатиме напруженої роботи і консолідованих зусиль урядовців, управлінців, учених і всієї прогресивної еліти України.

Вітчизняні автори [4, с. 179–180] зазначають, що криза національної ідеології і стратегії розвитку України, яка затягнулася, може зіграти і позитивну роль. Це роль «чистої сторінки», яка дає шанс Україні використовувати краще з набутого світовою спільнотою. А це досвід гармонізованого, стійкого розвитку суспільства, в якому добробут людей, довкілля, природні ресурси і людський капітал, утілений у досягненнях науки, освіти, передових технологіях і високих моральних цінностях, є категоріями нероздільними, рівнозначними, взаємодоповнючими і збагачуючими один одного.

Інноваційна система формується під впливом безлічі об'єктивних для країни чинників, зокрема, її території, наявності природних і трудових ресурсів, особливостей історичного розвитку інститутів держави й форм підприємницької діяльності. Ці чинники є довгостроковими детермінантами напряму й швидкості еволюції інноваційної активності. Крім того, кожна національна інноваційна система характеризується певною структурою й деякою мірою впорядкованістю, що припускають достатню стабільність інституційної взаємодії (при цьому в кожній країні складається національна конфігурація інституційних елементів).

В Україні є передумови для створення ефективної національної інноваційної системи [5, с. 18]:

- значний інтелектуальний потенціал інноваційного розвитку;
- прийнято окремі законодавчі акти у сфері інноваційної діяльності;
- утворено частину елементів інноваційної інфраструктури;
- реалізується низка інноваційних та інвестиційних проєктів.

Отже, затвердження інноваційної моделі розвитку національної економіки забезпечить її конкурентоспроможність та вихід на шлях сталого розвитку. Тому перехід до інноваційної моделі розвитку національної економіки поступово стає імперативом державної політики.

Крім того, Україні потрібні елементи інфраструктури, діяльність яких зорієнтована на підтримку малих інноваційних підприємств, що створюються з метою комерціалізації інноваційних розробок. Такими елементами можуть стати інноваційні бізнес-інкубатори. Проте критерії віднесення підприємств до бізнес-

інкубаторів, а також можливість отримання ними державної підтримки Законом України «Про інноваційну діяльність» [6] не визначені.

В умовах недостатнього бюджетного фінансування особливо важливого значення набуває позабюджетне фінансування інноваційної діяльності. Збільшити його можна, активніше використовуючи банківське кредитування, що на сьогодні в структурі фінансування інноваційної діяльності становить незначну частку. Українська державна інноваційна компанія як фінансово-кредитна установа й елемент національної інноваційної системи досі не розв'язує проблему кредитування виконавців інноваційних проектів. Більше того, її підпорядкування Міністерству промислової політики України спрямовано на розділення єдиної системи на окремі фрагменти.

Розв'язувати проблему інноваційного прориву можна лише системно, взаємопов'язаним комплексом заходів у рамках послідовної і довгострокової державної науково-технічної, промислової та інноваційної політики.

Держава, як один із основних суб'єктів інноваційної діяльності, забезпечує впровадження інноваційних процесів у національну економіку та встановлення досконалого правового регулювання відносин у цій сфері.

В Україні за два десятка років спостерігається технологічне відставання від розвинених країн і, як наслідок, зниження конкурентоспроможності економіки. Причина цього – в непослідовності проведення науково-технологічної та інноваційної політики, її низькій ефективності. А збереження таких тенденцій надалі може призвести до того, що Україна не зможе бути однією з економічно розвинених країн світу. Зокрема, дані, наведені в табл. 1, свідчать, що вже сьогодні ВВП у перерахунку на одного українця менший у 11 разів, ніж аналогічний показник у Фінляндії, й у 25 разів, – ніж у Норвегії.

Таблиця 1

ВВП на душу населення, 2012 р. (розрахунок, дані МВФ)

№	Країна	ВВП на душу населення, \$
1	Люксембург	107206
2	Катар	99 731
3	Норвегія	99 462
4	Швейцарія	79 033
5	Сан-Марино	74 046
6	Австралія	64 869
7	ОАЕ	64 840
8	Данія	56 202
9	Швеція	55 158
10	Канада	52 232
11	Сінгапур	51 162
...	...	....
16	Фінляндія	46 098
...	...	....
26	Європейський Союз	32 518
106	Україна	3 877

Джерело: узагальнено автором на підставі [7].

Слід зазначити, що державне управління інноваційною діяльністю традиційно тяжіє до галузевих засад, тоді як потрібно системно й послідовно впроваджувати функціональні. Бо у світовому рейтингу конкурентоспроможних національних економік лідирують Фінляндія, Велика Британія, Нідерланди, Сінгапур, Японія, Сполучені Штати Америки, Південна Корея та Ірландія – країни, здобу-

тки яких ґрунтуються саме на функціональних підходах і принципах в інноваційній діяльності.

Проте, за повідомленнями українських ЗМІ [8], Україна піднялася на сім рядків у світовому рейтингу конкурентоспроможності, складеному швейцарською дослідницькою групою IMD. Так, у рейтингу 2013 року, опублікованому IMD, Україна посідає 49-те місце із 60, розмістившись між Колумбією та Угорщиною. У 2012 році Україна була на 56-му місці. Рейтинг містить у собі чотири групи параметрів: стан макроекономіки, якість державного регулювання та інфраструктури, а також ефективність бізнесу.

Метою розвитку національної інноваційної системи є вдосконалення способу організації всієї економіки України. Водночас роль головного джерела сталого економічного зростання відіграватимуть нові знання та їхнє технологічне застосування. Визначена мета зумовлює зміст Концепції розвитку Національної інноваційної системи [9] та план заходів щодо її реалізації, дає підстави конкретизувати їхню структуру, забезпечити системне й послідовне в часі і просторі формування окремих її сегментів.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, досвід розвинених країн свідчить, що прискорення соціально-економічного розвитку найефективніше відбувається в результаті реалізації інноваційної моделі. Тому створення національної інноваційної системи розглядається як одне зі стратегічних завдань держав, що динамічно розвиваються.

Інноваційний розвиток регіонів та регіональна інноваційна політика мають вирішальне значення для практичного забезпечення модернізаційних завдань України. Стимулювання процесів інфраструктурного оновлення та комплексного соціально-економічного розвитку територій – одне з головних стратегічних завдань інноваційної стратегії України.

Бібліографічні посилання

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2009. – 1736 с.
2. Геєць В. М. Інноваційний шлях розвитку та економічне зростання / В. М. Геєць // Інноваційна Україна : наук. зб. – 2005. – Вип. 7. – К. : КПП. – С. 38–42.
3. Ноговіцин О. Інституційні засади вдосконалення державного управління інноваційними процесами та комерціалізацією інтелектуальної власності / О. Ноговіцин, В. Луговський, Н. Волошин, Ю. Шкворець, Є. Онисько // Інтелектуальна власність. – 2005. – № 10. – С. 4–10.
4. Сапа Н. В. Інноваційний механізм як фактор досягнення сталого розвитку сучасного українського суспільства / Н. В. Сапа // Гуманітарний вісник ЗДІА. – Вип. 39. – 2009. – С. 174–183.
5. Задніпряна Т. С. Умови створення інноваційної моделі розвитку економіки України / Т. С. Задніпряна // Зб. наук. праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х. : ХПП. – 2011. – № 7. – 210 с.
6. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 380-IV від 26.12.2002 р.
7. Список стран по ВВП (номинал) на душу населения [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ru.wikipedia.org/wiki>
8. Україна піднялася у рейтингу конкурентоспроможності економік на 7 рядків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dt.ua/ECONOMICS>
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» від 17 червня 2009 р. № 680-р.

Надійшла до редколегії 17.10.2013